

2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.05.2022).

3. Федорченко Н.В. Право людини на туризм: взаємодія держави та громадянського суспільства. *Права людини в епоху цифрових трансформацій: [Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 25 лютого 2022 р.]*. Том 2. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 104-106.

УДК 341.3(075.8)

Чорний М. В.

*к.м.н., доцент, доцент кафедри
криміналістики та судової медицини,
Національна академія внутрішніх справ*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Протягом всієї історії людства війна була і є найбільшим злом. Важко навіть уявити, які колосальні жертви були принесені на вівтар бога війни. Війна вважалася нормальним методом вирішення міждержавних проблем, і це знайшло відображення навіть релігійних документах. Одна з найперших заповідей християнської релігії «не убий» не поширювалась на відносини між народами.

Озираючись на минуле, не можна не дивуватися величезному розриву між найбільшими досягненнями людської цивілізації в галузі науки, культури, техніки, з одного боку, і найбільшим варварством у відносинах між державами. Минуле ХХ століття виявилось найжорстокішим з усіх часів, відомих історії. Збройні конфлікти різного масштабу тривали безперервно. Жертви вимірювалися десятками мільйонів. Сьогодні, переживши дві світові війни, людство повинно було б зупинитися та розробити мирні способи співіснування. Але нажаль, людині простіше винайти ще декілька засобів знищення собі подібного, чим знайти спосіб жити в мирі та злагоді [1, с. 1] .

Міжнародне гуманітарне право виникло значною мірою як право війни. Першою можна назвати роботу Г. Гроція, що вийшла в 1625 р. називалася «Про право війни і миру». Головна увага приділялася визначенню правових підстав для початку війни, тобто право на війну (*jus ad bellum*). Друга частина – право війни (*jus in bellum*), що встановлює правила ведення військових дій, розвивалася повільніше. Щодо захисту жертв війни, поранених, полонених, мирного населення – ця частина привернула увагу міжнародного права лише у

другій половині XIX ст. Ефективність права війни ніколи не була високою. Згадаймо широко поширену думку: «На війні, як і в любові, немає законів». Карл фон Клаузевіц писав, що жорстокість є засобом ведення війни. Проте поступово гуманітарні норми проникали у свідомість і практику держав.

Свого часу І. Кант писав: «Стан миру між людьми, що живуть по сусідству, не є природним станом, навпаки, природним станом є стан війни ... Отже, стан миру має бути встановлено примусово». Це було зроблено в загальному масштабі Статутом ООН, який поставив війну поза законом, обмежив правомірне застосування збройних сил необхідністю самооборони. В результаті було покладено початок новому етапу в розвитку законів і звичаїв війни.

У доповіді Генерального секретаря ООН К. Аннана «Порядок денний для миру» йдеться: «Сьогодні, як і протягом всієї історії, збройні конфлікти продовжують наводити страх і жах людству, вимагаючи від нас прийняття невідкладних заходів, щоб запобігти, стримати і загасити їх». Цим цілям і служить міжнародне гуманітарне право. Декларація Генеральної Асамблеї присвячена 50-й річниці ООН в якості однієї з основних завдань вказує на «необхідність сприяти повазі та імплементації міжнародного гуманітарного права» [2, с. 12].

Доводиться констатувати, що, незважаючи на просування людства по шляху цивілізації, збройні конфлікти відрізняються зростанням жорстокості. З прийняттям Статуту ООН у праві війни сталися принципові зміни. Покінчено з його головною в минулому частиною – з правом на війну. Принципи і норми націлені на обмеження війни. У результаті право війни перетворилося в гуманітарне право. У Консультативну акті Міжнародного суду ООН у справі про правомірність загрози або застосування ядерної зброї 1996 говориться, що комплекс «норм, який спочатку називався «закони і звичаї» ... в подальшому став іменуватися «міжнародне гуманітарне право».

Міжнародне гуманітарне право – це сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між державами з приводу захисту прав людини й основних свобод для усіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії як у мирний час, так і в період збройних конфліктів.

Міжнародні угоди, що регулюють права людини, поділяються на три групи.

До першої належать такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини, Пакти про права людини й інші акти, що містять принципи і норми, які стосуються прав людини переважно в умовах миру.

До другої – міжнародні конвенції про захист прав людини в період збройних конфліктів. Це головним чином окремі положення Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр. Про закони і звичаї війни, а також чотири Женевські

конвенції 1949 р. про захист жертв війни і додаткові Протоколи до них, прийняті в 1977 р.

Третя група – це міжнародні документи, у яких регламентується відповідальність за злочинне порушення прав людини як у мирний час, так і в період збройних конфліктів.

Розділ IX Статуту ООН регулює відносини держав у важливій сфері – взаємодії між державою і людиною. Тому проблеми гуманітарного характеру відповідно до Статуту ООН містять у собі і сприяння додержанню прав людини, і широкий спектр проблем таких, як розв'язання міжнародних соціально-економічних питань, боротьба з масовими порушеннями прав людини внаслідок вчинення злочинів проти людства, захист прав людини у збройних конфліктах, визначення правового статусу окремих прошарків населення – апатридів, біпатридів, трудящих-мігрантів, емігрантів, іммігрантів, біженців та ін.

Сучасне міжнародне право характеризується наявністю системи актів у сфері прав людини, що складають законодавство. Воно включає п'ять різновидів документів:

1. Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невід'ємних прав.

2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р.).

3. Конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.).

4. Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни).

5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. Відень, 1993 р.) [2, с. 56].

Збройні конфлікти – внутрішні і міжнародні – жорстока реальність двадцять першого століття. Незважаючи на всі зусилля, які робляться заради того, щоб на постійній основі замінити застосування зброї мирними переговорами, вантаж людських страждань, смерті і руйнації, що неминуче приносить війна, продовжує зростати.

Попередження збройних конфліктів є і повинно залишатися першою метою міжнародного співтовариства. Друга мета – вберегти людство від реальності війни. Таке завдання міжнародного гуманітарного права [1, с. 34].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародне право: мультимедійний навчальний посібник / [Камінська Н.В., Калиновський Б.В., Тарасенко К.В., Ключник К.П., Пуйко Т.,В.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 1. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/index.html>
2. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для юристів громадських приймалень. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

УДК 342.4

Чудик Н. О.

*д.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
Західноукраїнський національний університет*

ВЕРТИКАЛЬ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року в Україні введено особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (стаття 1 Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», далі – Закон № 389-VIII).

У сфері реалізації публічно-владних управлінських функцій це означає запровадження особливостей, передбачених Законом № 389-VIII.

Зокрема, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» (далі – Указ № 68/2022) було утворено 24 обласні та Київську міську, а також районні військові адміністрації для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку.

Разом з тим, це не означає припинення діяльності визначених Конституцією та законами України органів державної влади і органів місцевого самоврядування.